
Latvijas migrācijas politika un tās izaicinājumi

Migration Policy of Latvia and Its Challenges

Ivars Indāns, Mag. sc. pol. (Latvija)

Latvijai salīdzinājumā ar daudzām citām ES dalībvalstīm ir būtiska priekšrocība imigrācijas politikas veidošanā. Latvija ar imigrācijas nepieciešamību un tās problēmām, saskaņā ar prognozēm, saskarsies 5-10 gadu perspektīvā. Tas nozīmē, ka Latvijai ir laiks, lai veiktu stratēģisko plānošanu un lai valsts šajā konkrētajā jautājumā noteiktu nacionālās intereses. Nacionālo interešu noteikšana ir saistīta ar ekonomikas attīstību. Valstij ir svarīgi ilgtermiņā noteikt, kuras nozares attīstīsies, balstoties uz pašmāju darbaspēka resursiem un kurām būs nepieciešami viesstrādnieki. Apzinoties ekonomiskās situācijas perspektīvas, valsts var veidot īpašas programmas viesstrādnieku darbaspēka izmantošanai (“darbaspēka imports”).

Iebraucēju interesi par Latviju kā ES dalībvalsti var veicināt arī Eiropas tiesību attīstība. ES, arvien vairāk liberalizējot attieksmi pret imigrantiem, cenšas palielināt trešo valstu pilsoņu tiesību loku. Šajā sakarā politisko lēmumu pieņēmējiem svarīgi būtu sākt analizēt šo jautājumu ilgtermiņā, izstrādāt sistēmu, kā organizēti un kontrolēti vadīt viesstrādnieku plūsmu, lai konkrēti reģistrēti cilvēki atbrauc uz noteiktu termiņu, nostrādā uz attiecīgiem noteikumiem un atgriežas savās mītnes zemēs. Ja Latvija savlaicīgi tam nepievērsīs uzmanību, tad pēc 10 gadiem valstī var būt liels nelegālo imigrantu pieplūdums, kas tirgus apstākļos reaģēs uz darbaspēka pieprasījumu. Valsts ilgtermiņa interesēs ir skaidrot sabiedrībai, ka Latvijai būs nepieciešamība pēc viesstrādniekiem līdzīgi kā tas bija 30. gados. Imigrācijas jautājumu stihiska attīstība var veicināt problēmas un šķēršļus, kuru risināšanai tik un tā vēlāk nāksies pievērst politisko uzmanību. Plānojot politiku savlaicīgi, var izvairīties no politiskā ekstrēmisma nākotnē. Gan Eiropas pieredze, gan sabiedriskās domas aptaujas norāda, ka imigrācijas jautājums var saasināt starptautiskās attiecības Latvijā. Tāpēc no sabiedrības integrācijas viedokļa īpašu nozīmi iegūs valsts valodas politika, apmācība, kā arī tolerance pret citādo un savādāko, kas visbiežāk mēdz izpausties reliģiskajos pasaules uzskatos.

Atslēgas vārdi: globalizācija, ekonomiskā attīstība, imigrācijas politika, darba tirgus.

1. Imigrācijas globālais konteksts

Migrācijas tendences visā pasaulē nosaka divi būtiski apsvērumi – mazattīstīto valstu iedzīvotāju vēlme uzlabot savas dzīves kvalitāti, atrodot labākus dzīves apstākļus un attīstīto valstu vajadzība pēc darbaspēka, bailes no sabiedrības novecošanās un iedzīvotāju skaita samazināšanās.

Imigrantu vidū patiešām visieciņākais mērķis ir Eiropa – uz turieni tiecas 32,1% no viņiem, ASV izvēlas 23,4%. Tajā pašā laikā tendence uzrāda ASV pievilcīguma palielināšanos: laika posmā no 1990. gada līdz 2004. gadam imigrantu skaits ASV palielinājās par 48%, Eiropā kāpums bijis 15,8%. ANO aprēķini liecina, ka laika posmā līdz 2050. gadam ik gadu apmēram 2 miljoni cilvēku centīsies nonākt no trūcīgajām valstīm pārtikušajās. Šis apjoms prognozējami sadalīsies tā: ASV – 1 miljons 260 tūkstoši, Eiropa – 650 000, Austrālija un Jaunzēlande – 90 000. Savukārt Eiropā ieceļojošo skaits sadalītos: 352 000 Rietumeiropā, 145 000 Dienvideiropā, 156 000 – Skandināvijā.

Demogrāfijas statistika liecina, ka tikai imigrācija var apturēt Eiropas populācijas novecošanos. Pētījumi par populāciju attīstību līdz 2050. gadam apliecina, ka ES būs novērojama izteikta novecošanās un iedzīvotāju skaita samazināšanās. Vienīgais izņēmums ir ASV, kur iedzīvotāju skaits mazliet palielināsies, arī bez imigrantu pieauguma. Imigrācijas veicināšana ES būs svarīgs līdzeklis kā uzturēt sociālās labklājības un ekonomiskās izaugsmes līmeni. Ņemot vērā ES ekonomisko tempu atpalicību no ASV, liberāla imigrācijas politika var palīdzēt Eiropai sekmīgāk iekļauties pasaules globālajā konkurencē.

Neraugoties uz racionāliem aprēķiniem un ekonomisko izdevīgumu, imigrācija rada etniskas un politiskas problēmas Eiropā. Šīs problēmas ir saistītas ar etniskajām attiecībām un multikultūriālu sabiedrību identitāti. Eiropas valstu sabiedrībās pieaug neiecietība pret imigrantiem un dažāda veida minoritātēm. Pieaug naidīgums pret aziātiem, afrikāņiem, čigāņiem, vai vienkārši iebrucējiem. Imigrācija saasina etniskās attiecības, un tas veicina politisko ekstrēmismu.

Radikāli labējo politisko partiju panākumi Nīderlandē, Austrijā, Dānijā, Francijā un citās valstīs ir cieši saistīti ar migrācijas ietekmi uz etniskajām attiecībām. Šie jautājumi īpaši aktualizējās pēc starptautiskajiem terorisma aktiem un to pretpasākumiem.

2. Eiropas dilemma – Latvijas nākotne

Imigrācijas dilemma, proti, ekonomiskais izdevīgums un etnisko grupu attiecības, pagaidām Latvijā nav aktuāla. Pašlaik Latvijā uzturēšanās atļaujas gadā pieprasa vidēji 2 200 ārvalstnieku. Salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm šis skaitlis ir neliels. Lielākā daļa ir Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas pilsoņi, kuriem Latvijā dzīvo radnieki vai kurus šeit saista biznesa darījumi. Pamazām interese palielinās pakistāniešiem, afgāņiem un citiem, taču viņu īpatsvars pagaidām ir niecīgs.

Tomēr Latvijai 5-10 gadu nākotnē arvien vairāk izpaužīsies tās pašas problēmas, kas citām attīstītākajām ES dalībvalstīm. Deviņdesmito gadu demogrāfiskā krīze negatīvi atsauksies uz Latvijas darbaspēka struktūru pēc 5-10 gadiem. Pie tam, jāērķinās, ka arī šim darbaspēkam būs arvien plašākas un labākas iespējas Eiropas tirgū. Tas ekonomiski var nozīmēt darbaspēka trūkumu, kas Latvijai objektīvi liks veicināt liberālu imigrācijas politiku.

Līdzās legālajai imigrācijai pastāv risks, ka varētu palielināties arī nelegālā imigrācija. Starptautiskās Migrācijas organizācijas pētījumi par Baltijas valstu migrāciju liecina, ka Baltijas valstīm draud pārvēršanās Rietumus nesasniegušo nelegālo imigrantu noietnē, ja visdrīzākajā laikā netiks noslēgti migrantu atpakaļuzņemšanas līgumi ar Krieviju un Baltkrieviju. Baltijas valstis kļūst par iecienītu tranzīta ceļu tiem migrantiem, kuri šobrīd uzturas NVS teritorijā, gaidot izdevību nokļūt ziemeļvalstīs vai Šengenas līguma zonā. Atbilstoši oficiālajiem Krievijas Federācijas Migrācijas dienesta aprēķiniem, tādu cilvēku skaits šajā valstī vien varētu sasniegt miljonu.

Krievijas un citu NVS valstu iedzīvotāju interese par migrāciju var ietekmēt arī dzīves līmeņa starpības palielināšanās ES un NVS. Šādā scenārijā Latvija tuvāko 5-10 gadu laikā varētu kļūt ļoti pievilcīga tieši imigrantiem no NVS valstīm. Svarīgākie faktori varētu būt ekonomiskie stimuli un salīdzinoši vieglāki apstākļi, lai integrētos Latvijā. NVS valstu iedzīvotājiem sevišķi nozīmīgi varētu būt labvēlīgās etniskās kopienas proporcijas un krievu valodas lietojums. Latvijas aptaujātie eksperti atzīst arī iespēju, ka izmaiņas Baltkrievijas politiskajā režīmā var izraisīt Baltkrievijas iedzīvotāju vēlmi emigrēt uz salīdzinoši attīstītākajām Baltijas valstīm un īpaši Latviju, kur ir ievērojama baltkrievu kopiena.

Latvijas Ārpolitikas institūta veiktais sabiedriskās domas pētījums atklāj, ka Latvijas sabiedrību pašlaik savā ziņā vieno negatīva attieksme pret potenciālajiem imigrantiem. Tas izpaužas gan LR pilsoņu, gan nepilsoņu atbildēs. Arī etniskajā griezumā jautājumā par imigrāciju sabiedrībā ir līdzīgas bažas un stereotipi. Diemžēl viena no Latvijas sabiedrības integrācijas izpausmēm ir latviešu un cittautiešu kopīgas bailes un aizspriedumi par potenciālajiem imigrantiem.

3. Demogrāfiskā krīzes ietekme uz Latvijas ekonomiku

Neraugoties uz pēdējo gadu dzimstības pieaugumu Latvijā, turpinās iedzīvotāju depopulācija. Tuvāko 5-7 gadu laikā darba tirgū ienāks deviņdesmitajos gados dzimušie, kad dzimstība bija ļoti zema, un Latvija izjutīs nopietnu darbaspēka trūkumu. Gaidāms, ka vislielākais samazinājums varētu būt tieši darbaspējīgo iedzīvotāju skaitā – par 15% mazāk nekā pērn, un 2020. gadā Latvijā būs aptuveni 1,6 miljoni cilvēku vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem.

Šajā sakarā prestižā Starptautiskā kredītreitingu aģentūra “Standard & Poor’s” aicina Latviju jau tagad veikt reformas, lai mazinātu sagaidāmās sabiedrības novecošanās ietekmi uz valsts fiskālo situāciju, kas varētu novest pie kredītreitingu samazināšanās. “Standard & Poor’s” ziņojumā par 2005. gadu teikts, ka globālā sabiedrības novecošanās tendence skars arī Latviju. Vidējās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars valstī varētu pieaugt no 39,5% 2005. gadā līdz 50,5% 2050. gadā, bet iedzīvotāju vecumā virs 65 gadiem īpatsvars varētu palielināties no esošajiem 16,5% līdz 26,1% 2050. gadā. Darbaspējīgo iedzīvotāju īpatsvars šajā laika posmā varētu samazināties no 69% līdz 59%. Tāpat tiek prognozēts kopējais Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājums. Ja pērn Latvijā bija ap 2,3 miljoniem iedzīvotāju, tad 2050. gadā varētu būt ap 1,9 miljoniem. “Standard & Poor’s” norāda, ka izmaiņas sabiedrības vecuma struktūrā var dažādos veidos ietekmēt valsti.¹

Ja Latvija neveiks reformas, pensiju izmaksai būs nepieciešami nevis pašreizējie 6,4% no IKP, bet 8,2% 2050. gadā, savukārt veselības aprūpei nāksies tērēt 6,2% no IKP esošo 5,2% vietā. Kopējie ar sabiedrības novecošanos saistītie izdevumi varētu pieaugt no pašreizējiem 12,3% no IKP līdz 16,5% 2050. gadā. “Standard & Poor’s”

prognozē, ka šādā gadījumā ievērojami pieaugs valsts budžeta izdevumi, sasniedzot 46% no IKP. Līdz ar to valsts parāda apjoms varētu pieaugt līdz 128% no IKP 2050. gadā, bet budžeta deficīts – līdz 10,8% no IKP. Fiskālās situācijas pasliktināšanās varētu novest pie Latvijai piešķirto kredītreitingu samazināšanās, jo pašreiz piešķirtais ilgtermiņa novērtējums “A-” līmenī nebūs atbilstošs prognozētajai situācijai.² Šādas prognozes ļauj secināt, ka sabiedrības novecošanās līdzās darbaspēka trūķumam kļūs par vēl vienu šķērslī ES vidējā dzīves līmeņa sasniegšanai.

4. Emigrācijas procesi Latvijā pēc pievienošanās ES

Atsaucoties uz LU Ģeogrāfijas fakultātes pētnieku aptaujām, kopš Latvijas pievienošanās ES 86 000 iedzīvotāju ir devušies darba meklējumos uz Rietumeiropu. Šis skaītis iegūts, aptaujājot Latvijas iedzīvotājus par radīniekiem, kas mācās un strādā ārvalstīs. Latvijas Banka savukārt runā par 2,7 procentiem darbaspējīgo iedzīvotāju jeb aptuveni 50 000 cilvēku. Arī ārvalstu pētījumu veicēji dod vērtējumu, kas svārstās iepriekš minēto skaitļu robežās, jo pārsvarā tiek izmantots viens informācijas avots – valstu oficiālā statistika. Plašākais pētījums par latviešu skaitu ārvalstīs tika veikts 2006. gadā, apkopojot informāciju par 75 valstīm. Tas parādīja, ka ārvalstīs uzturas ap 200 000 Latvijas iedzīvotāju, taču skaītis ir ļoti relatīvs. Pagaidām tomēr pirmais emigrācijas vilnis Latvijā vēl nav beidzies. Socioloģiskās aptaujas rāda, ka cilvēku skaits, kas pieļauj iespēju tuvākā nākotnē strādāt ārvalstīs, ir visai liels. Saskaņā ar pētījumu centra SKDS 2006. gada gada decembrī veikto aptauju 139 000-207 000 Latvijas iedzīvotāju vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem uzskata, ka ir ļoti liela varbūtība, ka viņi turpmāko divu gadu laikā varētu doties strādāt uz citu valsti. No visām ES valstīm baltiešiem un poļiem ir visizteiktākie nodomi doties darba meklējumos citur, īpaši 25-34 gadus vecajiem, teikts nevalstiskās organizācijas “Eiropas pilsoņu rīcības dienests” (ECAS) publicētajā pētījumā par migrācijas tendencēm. Cilvēku izceļošanas iemesls jaunajās dalībvalstīs visbiežāk ir lielāki ģimenes ienākumi (59%) un labāki darba apstākļi (57%), liecina Eiropas Dzīves un darba apstākļu uzlabošanas fonda pētījums par darbaspēka kustību ES valstīs.

5. Darbaspēka deficīts Latvijas ekonomikā

Ņemot vērā iepriekšminēto, Latvijas uzņēmējus arvien vairāk satrauc darbaspēka deficīts. Visvairāk strādājošo trūkst būvniecībā, tirdzniecībā, veselības aprūpē. Pieprasījums šajās nozarēs pārsniedz piedāvājumu. Darbaspēka deficīts ir viens no faktoriem, kas var būtiski ierobežot valsts reģionālo attīstību, jo pat lielāko Latvijas pilsētu pašvaldības nespēj mobilizēt darbaspēka resursus saviem ekonomiskajiem projektiem.³

Lielākais darbinieku trūķums ir apstrādes rūpniecībā, būvniecībā un ieguves rūpniecībā, secināts LU veiktajā ES struktūrfondu nacionālās programmas pētījumā “Darba tirgus pieprasījuma ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izpēte un pilnveidošanas iespēju analīze”. Minētais fakts ir sekas apstāklim, ka vairākas tautsaimniecības nozares – mašīnbūve, elektronika, ķīmiskā rūpniecība, būvniecība u.c. – kopš 2000. gada stabili uzrāda 15%-25% ikgadējo apgrozījuma pieauguma tempu, taču tik straujām pārmaiņām netiek līdzī profesionālā izglītība un pieaugušo pārkvalifikācija valstī, kas nespēj sagatavot atbilstošu jauno speciālistu skaitu. Iegūtie rezultāti balstās uz SIA “Latvijas fakti” veikto darba devēju aptauju, kurā piedalījās 2 su517 respondentu, bet ģenerālais kopums bija 50 849 darba devēji.

Latvijā nav novērojama izteikta tendence, ka nodarbināto skaits uzņēmumos samazinātos līdz ar jaunu tehnoloģiju ieviešanu. Vairāk nekā puse aptaujāto atzina, ka jaunu vai būtiski uzlabotu produktu, pakalpojumu vai tehnoloģiju ieviešana uzņēmumā pēdējo trīs gadu laikā neietekmēja darbinieku skaitu.

Otra būtiska jautājumu grupa bija saistīta ar ārvalstu darbaspēka izmantošanu. Aptaujas rezultāti parādīja, ka 3% no uzņēmumiem nodarbina ārzemju speciālistus, bet nākotnē to paredzēja jau 10%. Pētnieki secinājuši, ka jautājums par ārvalstu darbaspēka izmantošanu kļūs arvien aktuālāks, tāpēc nepieciešama gan aktīva sabiedrības diskusija, gan skaidra valdības pozīcija īpaši jautājumā par darbaspēku no valstīm, kas nav ES. Kā galvenos iemeslus ārvalstnieku nodarbināšanai 16% darba devēju minēja iekšzemes darbaspēka trūkumu, 34% – augstāku kvalifikāciju, 8% – to, ka Latvijā nav attiecīgo speciālistu, 7% – ārvalstu darbinieku ienākšanu sakarā ar ārvalstu kapitāla daļām, bet 1% – mazākas darbaspēka izmaksas.

Saskaņā ar izstāžu kompānijas “Latexpo” aptauju starp 13 Latvijā strādājošajām personāla atlases kompānijām un 32 Latvijas darba devējiem Latvijas darba tirgū pašlaik trūkst ļoti apmaksātu darba vietu un kvalificēta darbaspēka. Pieprasītāko profesiju augšgalā ir tirdzniecības, celtniecības, sabiedriskās ēdināšanas darbinieki, liecina darba devēju aptauja⁴. 40% aptaujāto pārtikas ražošanas uzņēmumu pēdējā gada laikā saskārušies ar darbaspēka trūkumu, secināts Latvijas Pārtikas uzņēmumu federācijas (LPUF) veiktajā pētījumā “Situācijas apzināšana pārtikas nozarē strādājošo un speciālistu nodarbinātībā, kadru profesionālajā sagatavošanā”.

Lai risinātu darbaspēka deficīta problēmu, Latvijas uzņēmumi arvien biežāk apsver iespēju piesaistīt darbaspēku no NVS un Austrumu valstīm. Tā ir secināts Eiropas tirdzniecības un rūpniecības kameru apvienības “Eurochambres” veiktajā aptaujā. Ar Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK) starpniecību tika aptaujāti 412 uzņēmumi visos reģionos, no tiem 229 ražošanas uzņēmumi un 183 pakalpojumu sniedzēji⁵.

Ja ražošanas funkcijas struktūra saglabājas nemainīga nākotnē, Latvijas iekšzemes kopprodukts varētu augt par aptuveni 2,6% gadā arī tad, ja kapitāla un nodarbinātības apjoms nemainītos. Latvijas banku prognozes liecina, ka darbaspēka piedāvājums samazināsies. Ja nodarbinātības samazinājumu nespēs kompensēt kapitāla pieaugums, ekonomikas apjoms saruks. Hansabankas (tagad Swedbank) optimistiskā prognoze par nodarbināto skaita ļoti mērenu samazināšanos turpmākajos piecos gados paredz, ka 2006. gadā nodarbinātība palielināsies par 1%, tad saruks par 0,1% 2007. gadā un tālāk līdz 0,7% 2010. gadā.⁶

Šī prognoze balstās uz pieņēmumiem, ka iedzīvotāju iesaistīšanās darba tirgū kļūs aktīvāka un ka līdz 2010. gadam no Latvijas emigrēs aptuveni 40 tūkstoši ekonomiski aktīvo iedzīvotāju. Teorētiski kapitāla apjoms varētu pietiekoši pieaugt, lai neitralizētu šādu darbaspēka samazināšanās efektu. Tomēr patiesie emigrācijas apjomi var būt iespaidīgāki. Piemēram, Latvijas Bankas pētījumi liecina⁷, ka emigrācijas pirmais vilnis vēl nav beidzies un modelē situāciju, ka turpmāko desmit gadu laikā no Latvijas aizbrauks 200 tūkstoši ekonomiski aktīvo iedzīvotāju. Šādu piedāvājuma šoku kapitāla pieaugums neitralizēt nespēs. Uz novērtētās ražošanas funkcijas balstīti aprēķini rāda, ka IKP apjoms samazinātos par 12%, salīdzinājumā ar scenāriju bez emigrācijas. Konkurence par darbaspēku pieaugusi gan attiecībā pret ārvalstīm, gan starp tautsaimniecības nozarēm valsts iekšienē, un pēc uzņēmēju un banku pētījumiem pašreizējais imigrācijas administratīvais ietvars neatbilst tirgus situācijai, radot makroekonomisko risku pieaugumu.⁸

Darbspēka deficīts var ievērojami aizkavēt ES vidējā dzīves līmeņa sasniegšanu. Latvijas darba tirgū samazinās bezdarba rādītāji. Vienlaicīgi pieaug darbspēka izmaksas, un samazinās valstī pieejamais ekonomiski aktīvais darbspēks. Latvijas straujo ekonomisko izaugsmi lielā mērā veicina darbspēka produktivitātes kāpums. Darbspēka vidējā produktivitāte 2005. gadā Latvijā bija aptuveni 48% no ES25. Pieņemot, ka novērtētā ražošanas funkcija saglabās strukturālu stabilitāti un nodarbināto skaits nemainīsies, var aprēķināt, ka Latvijas un ES25 vidējie darbspēka produktivitātes līmeņi (ES25 augot vidēji par 2% gadā) izlīdzināsies 15-16 gadu laikā. Strauja darbspēka piedāvājuma samazināšanās var apdraudēt gan makroekonomisko stabilitāti, gan aizkavēt Latvijas produktivitātes konvergenci attiecībā pret ES25.⁹ Tas nozīmē, ka bez darbspēka eksporta un imigrācijas procesu valstiskas pārvaldības Latvijai neizdosies sasniegt stratēģisko uzstādījumu – panākt ES vidējo dzīves līmeni.

6. Latvijas darba tirgus

Latvijā ir reģistrēti vairāk nekā 74 000 bezdarbnieku, bet vakances – 16 000. Visvairāk meklētie darbinieki ir pārdevējs un palīgstrādnieks. Izrādās, ka arī visvairāk bezdarbnieku ir tieši šajās profesijās. Viens no iemesliem, kādēļ viņi “nesatiekas”, ir lielāks bezdarbnieku skaits lauku rajonos, bet brīvo vakanču skaits – pilsētās, īpaši Rīgā. Rīgā 2007. gadā bija 14 000 brīvo vakanču, bet bezdarbnieku – 14 300. Arī profesiju kategorijas ir līdzīgas. Nodarbinātības Valsts aģentūra (NVA) lēsa, ka darba tirgū itin viegli būtu iesaistīt 40% bezdarbnieku. Atkarības problēmas esot kādiem 25% bezdarbnieku, taču viņiem paredzētas ārstēšanās programmas. Tiesa, šo bezdarbnieku iesaistīšana darbā valstij izmaksā padārgi.

Darba devēji valsts sektorā nevar piedāvāt konkurētspējīgu atalgojumu. Savukārt vairumā gadījumu privātajā sektorā to cenšas nedarīt līdz brīdim, kad nav citas iespējas. Nereti darba ņēmēji ir vāji organizēti, savas tiesības nepārzina un nav ambiciozi savās prasībās. Tāpēc bieži tā vietā, lai diskutētu ar darba devēju, viņi atmet ar roku un dodas uz Īriju. Tomēr vienkārša darba samaksas paaugstināšana nevarēs atrisināt šo problēmu. Proti, darba samaksas pieaugums būtiski un ilgstoši nevar pārsniegt ražīguma kāpumu, jo tas neizbēgami izraisītu inflāciju, uzņēmējiem pārliedot pieaugošās ražošanas izmaksas uz pircējiem. Darba samaksas kāpums ilgtermiņā iespējams vienīgi, uzņēmējiem samazinot savu peļņas daļu vai uzlabojot darba ražīgumu.

Galvenās Latvijas darba tirgus problēmas ir liels nelegālo darbinieku īpatsvars un zems darba ražīgums, kā arī darbinieka nodarbinātība uz īsu laiku. Latvijā ir liels skaits personu, kas ir nodarbinātas uz laiku, tādēļ ne darbinieks, ne darba devējs nav ieinteresēts investēt zināšanas, kas veicinātu darba ražīgumu. Lielāks ir to darbinieku skaits, kas daļu algas saņem aploksnēs, nevis nelegālo darbinieku skaits, kas ir skaidrojams ar to, ka darba devēji nevēlas maksāt nodokļus.

Auditorfirmas “PriceWaterhouseCooper” veikts pētījums liecina, ka no tiem, kuri atgriežas, 33% attīsta karjeru, 58% paliek tai pašā līmenī, bet 9% noslīd uz leju. Taču, lai gan 98% cilvēku atgriežas ar augstāku kvalifikāciju un labākām darba iemaņām, tikai 43% to izmanto. 90% cilvēku ir ieguvuši jaunus kontaktus, taču tie tiek izmantoti 49% gadījumu, savukārt no augstās motivācijas, ar ko atgriežas 92% cilvēku, pāri paliek vien 7%. Iemesls – darba devēji nemotivē strādniekus izmantot iegūtās spējas un kontaktus.

Vairāk nekā 50% nodarbināto Latvijā strādā neatbilstoši savai izglītībai, secināts Latvijas Universitātes veiktajā ES struktūrfondu nacionālās programmas pētījumā “Darba tirgus pieprasījuma ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izpēte un pilnveidoša-

nas iespēju analīze". Darba ņēmēju aptaujas laikā konstatēts, ka no visiem nodarbinātajiem profesijā atbilstoši iegūtajai izglītībai strādā aptuveni 48% aptaujāto. Secināts, ka šādu darbaspēka struktūru nevar uzskatīt par pozitīvu faktu, jo vidēji lielākus ienākumus saņem nodarbinātie, kuri strādā atbilstoši izglītībai.

Faktu, ka Latvijā darba ņēmēji nestrādā atbilstoši savai izglītībai var izskaidrot ar diviem būtiskiem apstākļiem. Pirmkārt, deviņdesmitajos gados strauji mainījās tautsaimniecības struktūra un vairākkārt samazinājās darba vietu skaits rūpniecībā un lauksaimniecībā, bet pieauga pakalpojumu sfērā. Nodarbinātie rūpniecībā un lauksaimniecībā bija spiesti meklēt darbu citās profesijās. Otrkārt, ar deviņdesmito gadu beigām, atjaunojoties rūpniecības izaugsmei un strauji pieaugot būvniecībai, ievērojami trūkst tehniķu, inženieru un citu tehnisko nozaru speciālistu ar mūsdienīgu izglītību. Darba devēji spiesti pieņemt darbā cilvēkus bez atbilstošas akadēmiskās izglītības un apmācīt tos praksē.

Šajā gadījumā skaidri parādās vienotas darba tirgus pieprasījuma prognozēšanas sistēmas trūkums valstī, kuru varētu izmantot Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), piešķirot budžeta vietas darba tirgū vajadzīgajās specialitātēs, un Nodarbinātības Valsts aģentūra (NVA), organizējot bezdarbnieku pārkvalifikāciju.

Galvenie uzņēmumu izaugsmi kavējošie faktori Latvijā ir darbaspēka izmaksas, atzīst Pasaules Bankas pārstāvji. Latvijā uzņēmumos ar desmit un vairāk darbiniekiem 44,12% no darbaspēka izmaksām veido valstij maksājami nodokļi, liecina starptautiskās audīta, nodokļu, vadības un finanšu konsultāciju kompānijas "Deloitte" pētījums. Vēl lielāks nodokļu slogs ir tikai septiņām ES dalībvalstīm.

Latvijas Darba devēju konfederācijas (LDDK) ģenerāldirektore Elīna Egle savukārt akcentē, ka ievērojamais nodokļu slogs, kas uzlikts darba devējam Latvijā, rada nihilismu un nevēlēšanos veidot tiesiskas attiecības ar darbinieku, uzlabot darba vidi un līdzsvarot atbildību starp darba devēju un ņēmēju. Latvija var lepoties ar mazu uzņēmumu ienākumu nodokli, bet sociāli atbildīgi darba devēji, kas uzņemas pildīt saistības pret darbinieku, bieži paliek zaudētājos konkurētspējas samazināšanās dēļ.

Arodbiedrības (LBAS) Latvijā aptver apmēram 160 000 darbinieku – ap 18% no visiem strādājošajiem turklāt tie ir galvenokārt publiskajā sektorā un lielākajos uzņēmumos nodarbinātie. Joprojām strādājošie ir neaktīvi un bailīgi, tāpēc LBAS cenšas izglītēt cilvēkus, motivēt tos aizstāvēt savas tiesības un aktīvi iesaistīties labākas nākotnes veidošanā. Nozīmīga problēma Latvijas darba tirgū ir tā, ka neapmierinošā līmenī funkcionē sociālais dialogs starp darba devēju un darba ņēmēju. No aptuveni 47 tūkstošiem uzņēmumu, kas darbojas Latvijā, tikai divos tūkstošos ir noslēgti kopīgumi starp darba devēju un strādājošo kolektīvu. Nozaru līmenī šādas vienošanās ir 30, kas "nosedz" aptuveni 5-10 tūkstošus uzņēmumu¹⁰. Pašlaik sociālais dialogs Latvijā teorētiski neatšķiras no Eiropas līmeņa dialoga, jo sakārtota šo jomu regulējošā normatīvo aktu bāze, taču nedaudz "atpaliek" sadarbības praktiskā realizācija, jo darba devēji Latvijā nav tik "civilizēti" kā citās valstīs, norāda arodbiedrību savienības vadītājs. Latvijā joprojām ir daudzi uzņēmumi, kas koncentrējas uz peļņas gūšanu, nevis investīcijām cilvēkresursos un valsts attīstībā, īpaši šajā jomā "grēko" ārvalstu investori. Latvijas uzņēmumi atvēl par pusi mazāk līdzekļu sociālajām garantijām nekā darba devēji vecajās ES dalībvalstīs. Galvenais līdz šim sasniegtais ir labi izveidota sadarbības sistēma un sociālais dialogs, kas darbojas visos līmeņos – uzņēmuma, nozares, reģionālajā, valsts, kā arī ES līmenī. Latvijā notiek sociālo partneru viedokļu apmaiņa, kopīgiem spēkiem izstrādāts Darba likums, minimālās algas koncepcija, kā arī ar nelegālās nodarbinātības mazināšanu saistīti un citi dokumenti.¹¹

7. Latvijas iespējas nākotnē

Lai gan pašlaik imigrācijas politikas aktualitāte Latvijas un ES mērogā ir visai atšķirīga (to nosaka ekonomiskā un ģeopolitiskā situācija), Latvijas ilgtermiņa interesēs ir ne vien sekot ES politiskās attīstības gaitai, bet arī izmantot savās interesēs Eiropas pieredzi un iesaistīties politikas veidošanā. Latvijas intereses lielā mērā saskan ar ES kopējās politikas uzstādījumiem imigrācijas politikas jomā.

Imigrācijas politika ir cieši saistīta ar ekonomisko attīstību un integrācijas jautājumiem. Imigrācijas jautājums ir viens no jūtīgākajiem gan arodbiedrībām un uzņēmējiem, gan atsevišķām ES dalībvalstīm. Dažas ES valstis, piemēram, Vācija, uzstāj uz savām ekskluzīvām tiesībām pašām noteikt savu imigrantu skaitu. Tai pašā laikā ES ir nepieciešama vienota stratēģija, ja tā vēlas sasniegt savu izvirzīto mērķi un līdz 2010. gadam kļūt par pasaules konkurētspējīgāko ekonomiku. Latvijas kā ES ārējās rebežvalsts interesēs īpaši nozīmīgi ir tas, lai ES būtu vienota un efektīva politika pret nelegālās imigrācijas draudiem.

Lai gan imigrācijas problēmas jau sen ir ES dienaskārtībā, dažādu iemeslu dēļ risinājumi ilgu laiku ir bijuši nepietiekami un fragmentāri. Tikai 1999. gada Tamperes Eiropadomes tikšanās pēc ilglaicīgām diskusijām noslēdzās ar dalībvalstu kopīgu kompromisu, ka trešo valstu pilsoņu tiesības pēc iespējas jātuvina ES pilsoņu tiesībām, izņemot politiskās. 1999. gadā Tamperes Eiropadomes laikā ES valstu un valdību vadītāji nolēma, ka līdz 2005. gadam ES ir jāpieņem kopējā politika imigrācijas un patvēruma jomā. Pašlaik ES īsteno tā saucamo Hāgas programmu, no kuras izriet ES politikas rīcības plāns.

Lai īstenotu nospraustos mērķus, ES ir pieņēmusi vairāka direktīvas, kuras tieši vai netieši attiecas uz imigrācijas politikas attīstību. Viena no tām nosaka trešās valsts pilsoņu statusu, ja viņi vismaz piecus gadus uzturas dalībvalstī likumīgi. Viņiem ir jābūt stabiliem un regulāriem ienākumiem un veselības apdrošināšanai, kā arī obligāti jāpakļaujas valsts integrācijas politikai. Direktīva paredz gan vienlīdzīgu attieksmi pret trešo valstu pilsoņiem salīdzinājumā ar ES pilsoņiem, gan arī papildus aizsardzību pret izraidīšanu.

Stratēģiskā plānošana un nacionālo interešu noteikšana ir saistīta ar ekonomikas attīstību. Valstij ir svarīgi ilgtermiņā noteikt, kuras nozares attīstīsies. Svarīgi, lai nozarēm, kuras mūsu valsts attīstīs, būtu atbilstoša izglītības ieguves sistēma, lai tajās varētu strādāt mūsu valsts iedzīvotāji. Svarīgi ir tas, lai vispār vēl būtu, kas strādā Latvijā, jo liela daļa to, kas strādā ārzemēs, tur būs iedzīvojušies un neredzēs motivāciju atgriezties. Tātad ir jāapzinās ekonomiskās situācijas perspektīvas, un jau jāplāno īpašas programmas viesstrādnieku darbaspēka izmantošanai (“darbaspēka imports”). Šajā jomā Latvijai var noderēt daudzu Rietumvalstu uzkrātā pieredze.¹²

Visbeidzot, plānota un mērķtiecīga imigrācijas politika nenozīmē tikai liberālu attieksmi pret iebrucējiem. Latvijai kā ES ārējās robežas valstij svarīgi ir efektīvi vērsties pret potenciālo nelegālo imigrāciju, kas arī varētu pieaugt līdz ar ekonomikas pieprasījumu. Šī ir joma, kur Latvija varētu būt īpaši ieinteresēta pēc iespējas ciešākā sadarbībā ES ietvaros. Jo vienotāka būs Eiropas politika, jo lielāki būs Latvijas ieguvumi, risinot nelegālās imigrācijas problēmas. Imigrācijas kontekstā šis varētu būt Latvijas ārpolitikas uzdevums veicināt pēc iespējas ciešāku ES dalībvalstu integrāciju. Veidojot stratēģiskos plānus un koncepcijas saistībās ar Latvijas ārpolitiku un mūsu interesēm ES, imigrācijas tēmai ir pievēršama lielāka uzmanība, jo šis jautājums, lai arī pašlaik neaktuāls, ir nacionālo interešu objekts.

Latvija atšķirībā no citām Austrumeiropas valstīm nav kļuvusi par imigrantu mērķa valsti, lai gan NVS valstu teritorijā ir liels potenciāls migrācijas intensitātes pieaugumam ES virzienā. Šādu situāciju nosaka Latvijas salīdzinoši zemais sociālās labklājības līmenis un stingrā imigrācijas politika. Lai gan Latvijas ekonomika arvien vairāk saskaras ar darbaspēka trūkumu, pateicoties pašreizējai imigrācijas politikai, viesstrādnieku ieviešana uzņēmējiem visbiežāk ir pārāk dārga un sarežģīta. Pašreizējo imigrācijas politiku Latvijā atbalsta lielākā daļa valsts iedzīvotāju, kas izteikti negatīvi vērtē citu valstu viesstrādnieku potenciālo ierašanos Latvijā. Šajā ziņā Latvija ir pret imigrāciju visnegatīvāk noskaņotā valsts ES.¹³ Negatīvisms atspoguļojas gan latviešu, gan cittautiešu atbildēs. Šāda sabiedriskā doma ir saistāma ar padomju laika migrācijas politikas sekām, iekšējo nedrošību par savu identitāti un bailēm no konkurences. Latvijas uzņēmumu potenciāls kāpināt produktivitāti – saražot vairāk pievienotās vērtības uz vienu nodarbināto – ne tuvu nav izsmelts, jo pagaidām sasniedz tikai 40-50% no vidējā ES valstu līmeņa. Modernas tehnoloģijas un optimāla darba organizācija ļautu izmantot mazāk cilvēkresursu un saražot vairāk, ļaujot darbiniekiem arī vairāk nopelnīt.

Tomēr uzņēmēji atzīst, ka tik strauju produktivitātes celšanu, kā prasa pašreizējā ekonomiskā situācija, viņiem būtu grūti īstenot pašu līdzekļiem, tādēļ lielas cerības tiek liktas uz nākamā perioda ES struktūrfondu finansējumu. Uzņēmēju vērtējumi par neizmanto to tehnoloģiju potenciālu ir atšķirīgi. Piemēram, kokrūpnieki atzīst, ka produktivitāti varētu kāpināt par 30-50%, savukārt tirdzniecības un pakalpojumu biznesa pārstāvji iespējas būtiski celt produktivitāti vērtē skeptiski.¹⁴

Situācijā, kad pastāv darbaspēka trūkums, Latvijas uzņēmumi cenšas pielāgoties esošajai situācijai darba tirgū, kas izpaužas vairākos veidos: uzņēmumi veido savus meitasuzņēmumus ārpus Latvijas robežām, ražotnes tiek pārceltas no Rīgas uz citiem valsts reģioniem, biznesa attīstībai tiek veicināta Latvijas iekšējā darbaspēka mobilitāte. Arvien vairāk uzņēmumu apsver iespējas piesaistīt darbaspēku no citām valstīm.

2007. gada 18. janvārī tika izsludināta "Konceptija par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā", kuras mērķis ir izvērtēt nepieciešamību veicināt trešo valstu pilsoņu uzņemšanu nodarbinātības nolūkā un izstrādāt risinājuma variantus darbaspēka piedāvājuma palielināšanai situācijā, ja tiek konstatēts būtisks darbaspēka trūkums, kas nelabvēlīgi ietekmē ekonomisko izaugsmi. Konceptija paredz par 60% samazināt ārvalstu darbaspēka ieviešanas vienreizējās izmaksas un atvieglot birokrātiskās procedūras. Pēc konceptijas autoru domām runa varētu būt par vairākiem tūkstošiem viesstrādnieku, kas ieplūstu Latvijā līdz ar atvieglotajiem nosacījumiem. Lielākais skaits iebrāucēju varētu būt no Krievijas, Ukrainas, Baltkrievijas un Moldovas.

Pašreizējā Latvijas migrācijas politika saistībā ar nodarbinātību ir vērsta uz iekšējā darba tirgus aizsardzību. Darbaspēka uzņemšanas kārtība no trešajām valstīm ir administratīvi un finansiāli reglamentēta. Līdz ar to Latvijā ieceļojošo ārvalstu darba ņēmēju skaits ir nenozīmīgs, lai gan tam ir tendence palielināties. Konceptijā kā atbalstāmais variants tiek piedāvāts pilnveidot spēkā esošo situāciju, atvieglot darbaspēka piesaistīšanu no trešajām valstīm un izstrādājot kritērijus trešo valstu viesstrādnieku atvieglotai uzņemšanai. Konceptijas autori uzskata, ka darba devējiem būs iespējams elastīgāk reaģēt uz darbaspēka pieprasījuma izmaiņām, efektīvāk realizēt sabiedrībai nozīmīgus projektus, efektīvāk novērst darbaspēka trūkumu atsevišķās nozarēs. Lai gan konceptijas piedāvājums būtu īstenojams tikai 2008. gadā, tomēr tas ir būtisks migrācijas politikas attīstības rezultāts, jo līdz šim Latvijas politikā tika ignorētas imigrācijas iespējas.

PIEZĪMES

1. "Standard & Poor's" aicina Latviju veikt reformas. LETA, 07.07.2006.
2. "Standard & Poor's" aicina Latviju veikt reformas. LETA, 07.07.2006.
3. Skat. Ivars Indāns, Kristīne Krūma. (2006) *Latvijas imigrācijas politika: problēmas un perspektīvas* [tiešsaiste]. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, Konrāda Adenauera fonds. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=10021/> (politika.lv – sabiedriskās politikas portāls. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS), 13. lpp.
4. Izstāžu kompānijas "Latexpo" aptauja, 17.10.2005.
5. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras aptauja, 23.10.2005.
6. Vai Latvijai nepieciešama darbaspēka imigrācija? (2006) [tiešsaiste] Mārtiņš Kazāks, Liene Kūle, Lija Strašuna, Makroekonomikas un finanšu tirgus analīzes nodaļa, Hansabanka. *Hansabankas analītiskās diskusijas*, 12.06.2006., 3.-4. lpp. Pieejams: <http://www.hansabanka.lv/docs/materiali.php?nmid=0&naid=2/>
7. Skat. Latvijas Bankas pētījumu (12.04.2006.) – "Strādājošie ārzemēs – zaudējums vai ieguvums?" (2006) [tiešsaiste]. *Averss un Reverss – Latvijas Bankas biļetens*, 2006/1. Pieejams: <http://www.bank.lv/lat/main/all/pubrun/avrev/2006/avrev0106/stradarzemes/>
8. Skat. Vai Latvijai nepieciešama darbaspēka imigrācija? *Hansabankas analītiskās diskusijas*, 12.06.2006., 4., 9. lpp.
9. Skat. Vai Latvijai nepieciešama darbaspēka imigrācija? *Hansabankas analītiskās diskusijas*, 12.06.2006., 4., 5. lpp.
10. LDDK ģenerāldirektores Elīnas Egles referāts LR Ārlietu ministrijā, 18.01.2006.
11. *Darbaspēka mobilitāte un migrācijas politika ES un Latvijā* [pētījums]. (2007) Projekta vad.: Eiropas Parlaments, Informācijas birojs Latvijā (Birojs 2000, SIA, projektu vadīšana, sabiedriskās attiecības un konsultācijas), projekta partn., pētījuma aut.: I. Indāns. Rīga, 15.-18.lpp.
12. Indāns Ivars, Roze Maira. (2005) Iedzīvotāju migrācija un darbaspēka kustība. Krāj.: *Demogrāfiskā situācija šodien un rīt*. Stratēģiskās analīzes komisija, Zinātniski pētnieciskie raksti/ Red. Aivars Kļaviņš. Rīga: Zinātne, 128. lpp.
13. Indāns Ivars, Krūma Kristīne. (2006) *Latvijas imigrācijas politika: problēmas un perspektīvas*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, Konrāda Adenauera fonds, 5.,19. lpp.
14. LDDK ģenerāldirektores Elīnas Egles referāts LR Ārlietu ministrijā, 18.01.2006.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. *Migrants' Experiences of Racism and Xenophobia in 12 EU Member States* [online]. (2006) European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), Pilot study. Vienna: May 2006, 127 p. Available: <http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Migrants-Experiences-web.pdf/>
2. Sączuk Katarzyna. (2003) *A Development and Critique of the Concept of Replacement Migration*. CEFMR Working paper 4/2003. Warsaw: Central European Forum for Migration Research, CEFMR, 22 p.

3. Hérán Francois. (2004) Cinq idées reçues sur l'immigration [online] (= Эран Франсуа. Пять предвзятых идей об иммиграции. В: *Население и общество*, Май 2004, № 80, Информативный бюллетень Центра демографии и экологии человека. РАН). Available: <http://demoscope.ru/acrobat/ps80.pdf/> (= Институт демографии Государственного университета – Высшей школы экономики)
4. Bauer Thomas K., Haisken-DeNew John P., Schmidt Christoph M. (2005) International labour migration, economic growth and labour markets: the current state of affairs. In: *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses*. New York, Geneva: United Nations, pp. 111-135 (301).
5. Wagstyl Stefan. (2006) Immigration situation in Eastern Europe. In: *Financial Times*, 12.04.2006. Heikki Mattila, Starptautiskās Migrācijas Organizācijas pētniece, apgalvo, ka “dažas Centrālās un Austrumeiropas valstis – Polija, Ungārija, Čehija un Slovēnija – jau ir pārvarējušas tendenci būt par valstīm, no kurām pārsvarā emigrē, un kļūst par valstīm, kurās emigrācija, tranzīts un imigrācija notiek vienlaicīgi”. No: *Freedom House Report “Nations in Transit 2007”*.
6. Wagstyl Stefan, editor. (2006) World Economic Forum. In: *Eastern Europe, Financial Times*. United Kingdom: Financial Times International media group, 07.05.2006.
7. Franck, Thomas M. (1999) *The Empowered Self. Law and Society in the Age of Individualism*. Oxford: Oxford University Press, īpaši 98.-99. lpp.
8. Dunkerley David, Hodgson Lesley, Konopaeki Stanislaw, Spybey Tony, Thompson Andrew. (2002) *Changing Europe: Identities, nations and citizens*. London: Routledge, īpaši 40.-41. lpp.
9. *Darbspēka mobilitāte un migrācijas politika ES un Latvijā* [pētījums]. (2007) Projekta vad.: Eiropas Parlaments, Informācijas birojs Latvijā (Birojs 2000, SIA, projektu vadīšana, sabiedriskās attiecības un konsultācijas), projekta partn., pētījuma aut.: I. Indāns. Rīga, 22 lpp.
10. Indāns Ivars, Krūma Kristīne. (2006) *Latvijas imigrācijas politika: problēmas un perspektīvas* [Latvian Immigration Policy: Problems and Prospects] [tiešsaiste]. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, Konrāda Adenauera fonds [Latvian Institute of International Affairs, Konrad Adenauer Stiftung], 53 lpp. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=10021/> (politika.lv – sabiedriskās politikas portāls. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS).
11. Indāns Ivars, Roze Maira. (2005) Iedzīvotāju migrācija un darbspēka kustība. Krāj.: *Demogrāfiskā situācija šodien un rīt*. Stratēģiskās analīzes komisija, Zinātniski pētnieciskie raksti/ Red. Aivars Kļaviņš. Rīga: Zinātne, 114.-128. lpp.
12. Vai Latvijai nepieciešama darbspēka imigrācija? (Labour Force Immigration for Latvia?) [tiešsaiste] (2006) Mārtiņš Kazāks, Liene Kūle, Lija Strašuna. Makroekonomikas un finanšu tirgus analīzes nodaļa, Hansabanka. *Hansabankas analītiskās diskusijas*, 12.06.2006. (Hansabanka analytical discussions, June 12, 2006), 19. lpp. Pieejams: <http://www.hansabanka.lv/docs/materiali.php?nmid=0&naid=2/>

Migration Policy of Latvia and Its Challenges

Summary

In order to characterize migration policy of Latvia and its challenges, author describes the global context of immigration, examines future of Latvia regarding immigration as European dilemma and the influence of demographic crisis to the economy of Latvia. In the same way there are analyzed processes of emigration in Latvia after joining EU and its caused deficit of manpower to the economy of Latvia. Article is concluded by the characterization of labor market of Latvia and its perspectives in the future.

Latvia in comparison with many other EU countries has essential advantage in developing immigration policy. According to prognosis, Latvia will face the necessity of immigration and its caused problems in the perspective of 10-15 years. It means Latvia has time to carry out the strategic planning and to set the national interests in this sphere. The defining of national interests is connected to the development of economics. It is important for the state to define in long term, which sectors of industry will develop being based on domestic resources of manpower and which will be in need of guest workers. Being aware of the perspectives of economic situation the state may develop special programs for exploitation the manpower of guest workers or the so called "import of labor force".

The interest of immigrants about Latvia as EU member state can be supported also by the development of European rights. EU by liberalizing more and more its attitude towards immigrants tries to increase the scope of rights of the citizens of third countries. In this case it is important for those passing political laws to start analyze this issue in long term, to work out the system how in organized and controlled way to lead the flow of guest workers so that particular registered people would come for fixed term, would work on the basis of defined regulations and return to their home country. If Latvia in due time would not pay attention to it after 10 years there can be great inflow of illegal immigrants in the state that in the conditions of labor market would react to the demand for labor force. Therefore it is in the long term interests of state to explain to the society that Latvia will have the necessity for guest workers. The spontaneous development of issues of immigration may cause problems and obstacles, to solving of which after all will be a great need of drawing a political attention. Planning policy in time, it is possible to avoid the political extremism in future. Both the European experience and the public opinion poll indicate the issue of immigration may strain inter-ethnic relations in Latvia. Therefore from the perspective of integration of society great importance will gain the policy and learning of official language as well as the tolerance towards the different that most often is expressed in religious world views.

Describing the **global context of immigration**, most popular destination among immigrants is Europe – 32,1% from them are go for it; USA is chosen by 23,4%. The calculations of UN show that during the period until 2050 about 2 million people every year will try to reach the rich countries from the poor. The proportion of those immigrating to Europe will divide as follows: 352 000 – to Western Europe; 145 000 – to South Europe; and 156 000 – for Scandinavia.

Demographical statistics show only the immigration may stop the ageing of European population. The immigration facilitation in EU will serve as important means for keeping the level of social welfare and economic growth. But in spite of ratio-

nal calculations, immigration causes ethnic and political problems in Europe; there increases intolerance among European societies regarding immigrants and different kinds of minorities. The political extremism, caused on that basis, has become especially relevant after the international acts of terrorism and its countermeasures.

Examining the **future of Latvia regarding immigration**, the immigration dilemma –economic profitableness and relations of ethnic groups – is not yet urgent for Latvia. At this moment for residence permits there apply in average around 2 200 foreigners a year, and in comparison to other European countries the number is not large. The vast majority of citizens come from Russia, Ukraine, and Belarus who have their relatives here or are involved in business. Slowly the interest grows to the Pakistani, Afghans and others but their proportion is yet insignificant.

Besides legal immigration there exists the risk of increasing the illegal immigration due to the demographic crisis in next 5-10 years. Studies of International Migration Organization on Baltic States show the Baltic States are under the threat of turning into the settlement of illegal immigrants who have not reached the West. After this scenario, Latvia in close future may become very attractive especially for immigrants from neighboring Commonwealth of Independent States (NVS), especially for Belarusians. But the public opinion poll of Institute of Foreign Policy show the society of Latvia is characterized by the negative attitude regarding potential immigrants in answers of both the citizens and non-citizens of Latvia.

Speaking of the **influence of demographic crisis to the economy of Latvia**, the depopulation of state still increases. In next 5-7 years in labor market there will enter those being born in 1990-ties when the birthrate was very low, and Latvia will face serious shortage of manpower. The greatest decrease will fall on able-bodied population – for 15% less than in 2007. Therefore the international agency of credit rating “Standard & Poor’s” reminds Latvia to carry out the reforms already now in order to decrease the influence of anticipated ageing of society to the fiscal system of state that may lead to decrease of credit ratings in future. In their report from 2005 it is said the trend of ageing the population will touch Latvia as well. The proportion of people above 65 in 2050 may increase from existing 16,5% up to 26,1%. The proportion of able-bodied people during this period may decrease from 69% to 59%. If Latvia will not engage in reforms the pension expenses will ask for not the existing 6,4% but 8,2% from national GDP in 2050; in its turn, for the needs of health care the expenses will grow up to 6,2% instead of existing 5,2% of GDP. The total expenses regarding the ageing of society may increase from the existing 12,3% up to 16,5% from GDP in 2050. Such prognosis leads to conclusion the ageing of society among the shortage of manpower will become as one more obstacle for reaching the average life standard of EU in Latvia.

Analyzing the **processes of emigration in Latvia after joining EU**, and observing the study data of University of Latvia Faculty of Geography, after joining EU 86 000 inhabitants have left Latvia for search of employment to the West (the number is acquired surveying inhabitants of Latvia about their relatives that study and work abroad). Bank of Latvia in its turn speaks of 2,7% able-bodied inhabitants or 50 000 in number left. The most extensive research done in 2006 and including situation on 75 countries show that there are 200 000 Latvians abroad but the number is very relative. Temporarily the first wave of emigration after the gaining of freedom has not yet finished in Latvia. According to the questionnaire done by public opinion poll company SKDS in 2006, 139 000 to 207 000 inhabitants of Latvia in the age group of 15-74

think that there is a great probability of them in next two years leaving for working to another country.

Looking at **emigration's caused deficit of manpower to the economy of Latvia**, and taking into consideration what has been said before, Latvian entrepreneurs are more and more troubled by the deficit of manpower. The greatest shortage is in the sector of construction, trade and health care; the demand in these sectors exceeds the supply. Major shortage is in manufacturing industry, construction and mining industry. These are the consequences to the fact that several sectors of national economy – machine and chemical manufacturing, electronics, construction, a. o. – from 2000 persistently presents the growth tempo of 15%-25% of annual turnover, but this rapid change is not caught up by the professional vocational education and requalification of adults, which that cannot produce that much of new specialists. Results are drawn from the poll of 2 517 employers, making general population of 50 849 employers. Second important group of issues is connected with the exploitation of foreign manpower. The results of poll showed 3% of enterprises are employing the foreigners, 10% of enterprises plan to do so in future.

At present the top of sought-after occupations consists of workers of trade sector, construction and public catering, but 40% of surveyed foodstuff producing companies during last year have faced with the shortage of manpower. In order to solve the deficit of manpower the enterprises should often consider possibility to attract the manpower from NVS and Eastern countries. If the structure of producing function would stay unchanged in future, the national GDP may increase by approximately 2,6% a year, also if the amount of capital and employment wouldn't change. Theoretically the amount of capital may increase in order to neutralize this effect of decrease of manpower. Nevertheless the real range of emigration may be much more impressive – there are studies indicating the possible 200 000 economically active inhabitants that may leave. Such a shock of supply the growth of capital may not neutralize and then GDP would decrease by 12%. We may calculate that the average levels of productivity of Latvia and EU25 may align during 15-16 years. It means without the export of manpower and governmental control of immigration we may not be able to achieve the living standards of EU.

Characterizing the **labor market of Latvia**, there are more than 74 000 unemployed but vacancies – 16 000. Most sought-after workers are salesman and auxiliary worker, but it turns out the most of unemployed are coming from these very occupations. One of the reasons why they don't "meet" is that the greater number of unemployed is in countryside regions but the number of free vacancies – in cities, especially in Riga. In Riga there are 14 000 free vacancies but the unemployed – 14 300. State Employment Agency (NVA) estimates it would be possible to involve approximately 40% of unemployed in labor market. The problems of addiction have 25% of unemployed but there are treatment programs especially for them.

The main problems of labor market in Latvia are the great proportion of illegal workers and low productivity of work as well as employment of worker for small period. The study of "PriceWaterhouseCooper" show from those coming back 33% develop their career, 58% stay at the same level but 9% slide down. Although 98% of people return with higher qualification and better working skills, only 43% are using it, but from high motivation with what comes back 92% of people stays only 7%. EU study of University of Latvia show more than 50% of employed people work not in their field of their education.

Trade unions, as LBAS, cover approximately 160 000 workers in Latvia, which is 18% of all working, and the most being in the public sector and employed in big enterprises. Serious problem in Latvian labor market is that social dialogue is not functioning satisfactory enough between employer and employee. From approximately 47 thousand enterprises in Latvia only in 2 thousand of them there are collective agreements between employer and working body. At sectoral level such agreements are 30 that "cover" approximately 5-10 thousand enterprises. At present social dialogue theoretically doesn't differ from European level dialogue though a little bit "backward" stays the practical realization of cooperation because employers in Latvia are not so "civilized" as in other countries. In Latvia there are still many companies that concentrate on profit-making not on investments in human resources and state development; especially "sinful" in this sphere are foreign investors.

And at the end, speaking of **Latvia's perspectives in the future**, the issue of immigration is one of the most sensitive one both for trade unions, entrepreneurs and in particular EU member countries. At the same time EU is in need for unified strategy if she is willing to achieve the set goal and until 2010 become the most competitive economy of the world. For Latvia, being the external bordering state of EU, it is of importance to having unified and effective policy against the threats of illegal immigration that may grow with the growth of economic demand. But planned and goal-oriented immigration policy doesn't mean only liberal attitude regarding immigrants and that asks for closer cooperation within EU. For us there is to conclude that Latvia in difference from other Eastern European countries has not become the destination-country for immigrants. The majority of inhabitants support the existing migration policy but they evaluate negatively the potential appearance of guest workers from another countries to Latvia.

The existing migration policy of Latvia regarding employment is directed to the protection of inner market. The admittance of manpower from third countries is administratively and financially regulated. In the Concept on Migration Policy Regarding Employment from January 18th, 2006, as supportable option is provided the facilitation of manpower from third countries and working out the criteria for preferential admittance of them. The authors of the Concept believe thus it would be possible for employers to react more flexibly to the changes of demand of manpower, more effectively to realize projects important to society in general and more effectively to avoid the shortage of manpower in particular sectors in Latvia.

Mag. sc. pol. **Ivars Indāns**

Latvijas Ārpolitikas institūta pētnieks

The researcher of Latvian Institute of Foreign Policy

Adrese: Lomonosova iela 1a, Rīga, LV-1019, Latvija

Tālr.: mob.: +371 29644488

E-pasts: ivarsi@hotmail.com